Patriarhul isihast Calist I — scurt profil biografic, inventar scrieri și recuperarea *Omiliei la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu*

Daniil PINCIUC*

Abstract: *The rich homiletic corpus of the Byzantine Mariology of the 14th century, written by the wonderful authors and Hesychast saints Grigorie Palama, Theophanes III of Nicaea, Nicolae Cabasila and Filotei Kokkinos, and recently retrieved and translated into Romanian through the efforts of professor and archdeacon Ioan Ică jr, is now complemented by a new homily attributed to the hesychast patriarch Callistus I (1350–1353, 1355–1363), about the Dormition of our Blessed Mother of God. After a brief biographical depiction of the patriarch and a complete inventory of the alas insufficiently explored and translated Callistian writings, the present study provides details of the homily's locus and time, of the manuscript tradition, and of the only existing edited text (1911), along with a brief presentation of its content. Translated for the first time into a modern language, the brief and unique Callistian Mariological homily focuses on the mystery surrounding the dormition and the departure of the Mother of God as an icon of the universal resurrection and as an anthropological paradigm of man's journey to God's heaven. It is also a reflection about Her care and intercession, of the Mother of God who thus becomes the universal Mother of all.*

Keywords: *Byzantine Mariology, Dormition, Departure, Homily, Kallistos I, Patriarch of Constantinople, Koimesis, Metastasis, Hesychasm, Theotokos*

I

Câteva repere biografice

Între numeroasele figuri duhovnicești ale Bizanțului târziu care au lăsat în urmă bogate și importante scrieri mariologice de o incontestabilă și uimitoare profunzime

* Protosinghel Daniil (Daniel-Cosmin) Pinciuc, preot misionar și viețuitor la Mănăstirea Ortodoxă Română „Adormirea Maicii Domnului", Aldeia de Santa Margarida (Portugalia) și doctorand (Spiritualitate) la Facultatea de Teologie *Andrei Șaguna* din cadrul Universității *Lucian Blaga din Sibiu* sub coordoarea Arhid. Prof. univ. dr. Ioan Ică jr. E-mail: daniil.pinciuc@gmail.com.

mistagogică, ancorate pe tradiția isihastă reînviorată în secolul al XIII-lea și fundamentată dogmatic în secolul al XIV-lea, se numără și personalitatea marcantă și controversată, profund isihastă și fervență a Sfântului patriarh al Constantinopolului, Calist I (†1363)[1]. Născut în ultima parte a veacului al XIII-lea și necunoscându-se prea multe detalii despre copilăria și perioada de dinaintea intrării sale în viața monahală, tânărul Calist este tuns în monahism la Sfântul Munte Athos, nevoindu-se ascetic la schitul Magula — după cum este consemnat în *Marele Sinaxar* îngrijit de Nicodim Aghioritul[2] —, aflat pe coasta estică a Peninsulei, între mănăstirile Filoteu și Iviron, ca unul dintre cei mai apropiați ucenici ai faimosului Cuvios isihast Grigorie Sinaitul (1275-1346)[3], alături de Isidor Buchir (cca. 1300-1350)[4], viitorul patriarh al Constantinopolului (1347-1349/50) și cel care a hirotonit arhiepiscop al Tesalonicului pe Grigorie Palama. În anul 1326 se retrage împreună cu Grigorie Sinaitul în Tesalonic din cauza atacurilor piraților turci pătrunși în Athos și, deși își propun să meargă la Ierusalim și Sinai, ajung numai în Constantinopol, unde poposesc în iarna dintre 1326 și 1327, apoi, trecând pe la Paroria, se retrag în cele din urmă în Muntele Maicii Domnului, stabilindu-se în jurul Marii Lavre până în 1331/1334 (după acel an, Grigorie Sinaitul se va retrage la Paroria pâna la moartea sa din 27 noiembrie 1346). Semnatar ca ieromonah[5] în poziția a șaptesprezecea în *Tomosulul aghioritic*[6] redactat

[1] *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit* (*PLP*), ed. Erich Trapp et al., Vienna, 1976, nr. 10478. Pentru o scurtă fișă biografică, a se vedea Alice-Mary Talbot și Anthony Cutler, „Kallistos I, patriarch of Constantinople", în Alexander P. Kazhdan, Alice-Mary Talbot et al. (eds.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford, 1991, p. 1095. Cf. G. Podkalsky, *Theologische Literatur des Mittelalters in Bulgarien und Serbien 865-1459*, München, 2000, pp. 298-305. Cf. teza de doctorat Angeliki Delikari, *Hagios Grēgorios o Sinaitēs. Ē drasē kai ē symbolē tou stē diadosē tou Ēsychasmou sta Balkania*, Thessaloniki, 2003 (publicată 2004), pp. 65-76, disponibilă online https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/14918?lang= el#page/1/mode/2up (data accesării, 12.2.2024). O scurtă și importantă biografie și la Dr. Mihail Mitrea, „Despre metanoia în amurgul Bizanțului. *Omilia despre pocăință* a patriarhului Calist I al Constantinopolului: introducere, text grecesc și traducere", în *Teologie și Viață*, nr. 5-8 (mai-august), 2021, pp. 204-208.

[2] „Cuviosul Părintele nostru Calist al Constantinopolului, care în pace s-a săvârşit", cu zi de pomenire 20 iunie, în *Megas synaxaristēs*, vol. III, Veneția, 1819, pp. 120-121, nota 3. A se vedea și ediția *Synaxaristēs tōn dōdeka mēnōn tou eniautou*, vol. I, Athenesi, 1868, pp. 119-120.

[3] *PLP* nr. 4601. A de vedea Antonio Rigo, „Gregorio il Sinaita", în Carmelo Giuseppe Conticello și Vassa Conticello, *La theologie byzantine et sa tradition II (XIIIe-XIXe)*, Turnhout, Brepols, 2002, p. 35-121.

[4] *PLP* nr. 3140. A se vedea monografia lui Antonio Rigo, *1347. Isidoro patriarca di Costantinopoli e il breve sogno dell'inizio di una nuovo epoca*, în col. „Wiener Byzantinistische Studien 31", Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viena, 2020.

[5] „Cel mai mic în schitul Magula și între ieromonahi Calist" (a se vedea Sfântul Grigorie Palama*, Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I,* studiu introd. și trad. diac. Ioan I. Ică jr, Deisis, Sibiu, 2009, p. 164).

[6] A se vedea „Tomos aghioritic în apărarea celor ce viețuiesc cu sfințenie în isihie [redactat] din pricina acelor care, date fiind lipsa lor de experiență și neascultarea față de sfinți, desființează lucrările/energiile tainice ale Duhului activate în mod superior unui simplu cuvânt în cei ce viețuiesc potrivit

de Grigorie Palama în august 1340, se mută în același an în obștea mănăstirii Iviron, al cărei egumen va deveni mai târziu. După ce în februarie 1350 patriarhul Isidor I[7] părăsește tronul patriarhal ca urmare a unei grave îmbolnăviri de stomac, care îi va și provoca decesul în toamna aceluiași an, severul ieromonah și egumen Calist este adus de către împăratul Ioan VI Cantacuzino și hirotonit patriarh al Marii Biserici din Constantinopol pe data de 15 iunie de către mitropolitul Heracleei, Filotei Kokkinos[8], succesorul prin viu grai declarat de Isidor I[9].

Ca patriarh ecumenic și puternic susținător al teologiei palamite, Calist I convoacă la Constantinopol împreună cu împăratul Ioan VI Cantacuzino un mare sinod la care participă 25 mitropoliți (a se vedea *Anexa* 1), ale cărui lucrări se desfășoară între 28 mai și 15 august 1351 în palatul imperial Vlaherne și care se finalizează cu semnarea unui amplu *Tomos sinodal*[10] redactat de Filotei Kokkinos și Nicolae/Nil Cabasila ca document teologic oficial de canonizare dogmatică a întregii teologii a energiilor necreate a Sfântului Grigorie Palama și de condamnare a antipalamiților. Primul patriarhat se încheie la doar trei ani, când Ioan VI îl proclamă coîmpărat pe fiul său, Matei Cantacuzino, în ciuda refuzului patriarhului Calist, fidel convins dinastiei Paleologilor și, implicit, lui Ioan V Paleologul, motiv pentru care se retrage la mănăstirea Sfântul Mamas/Mamant, petrecând in isihie[11]. Dintre cei trei candidați, mitropolitul Filotei Kokkinos, mitropolitul Macarie al Fildadelfiei și profesorul laic Nicolae/Nil Cabasila, împăratul Ioan VI îl alege pe primul ca patriarh ecumenic (1353-1355), patriarhul Calist I fiind depus în lipsă din scaunul constantinopolitan pe 14 august 1353[12].

Duhului, arătându-se prin fapte, nu dovedindu-se prin cuvinte", în Sfântul Grigorie Palama, *Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I*, pp. 155-164, trad. rom. după textul critic ed. de V. Psevtonkas în *Grigoriou Palama Syngrammata* II, Thessaloniki, 1966, pp. 567-578. A se vedea și trad. rom. după textul din *Philokalia* a pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, vol. VII, 1977, pp. 412-423.

[7] A se vedea „Testamentul preasfântului patriarh al Constantinopolului, kyr Isidor", în Sfântul Grigorie Palama, *Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I*, pp. 263-270, trad. rom. după textul din registrul patriarhal ed. de Miklosich/Müller, *Acta patriarchatus Constantinopolitani 1315-1402*, vol. I, 1860, pp. 287-294 (nr. 130), reluat în *PG* 152, 1297-1302.

[8] *PLP* nr. 11917. A se vedea Vitalien Laurent, „Philotée Kokkinos", *Dictionnaire de Théologie Catholique (DTC)* XII, 2 (1935), col. 1498-1509, și Aimé Solignac, „Philotée Kokkinos", *Dictionnaire de Spiritualité, Ascétique et Mistique, Doctrine et Histoire (DSp)* XII, 1984, col. 1389-1392.

[9] Sfântul Grigorie Palama, *Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I*, pp. 66-67.

[10] A se vedea „Tomos sinodal promulgat de dumnezeiescul sfântul Sinod adunat împotriva celor ce gândesc cele ale lui Varlaam și Akindynos sub împărăția evlavioșilor și ortodocșilor noștri împărați Ioan [VI] Cantacuzino și Ioan [V] Paleologul", în Sfântul Grigorie Palama, *Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I,* pp. 271-332, ed. princeps după *Parisinus graecus 1270* de F. Combefis, *Bibliotheca Graecorum veterum Patrum acutarium novissimus*, II, Paris, 1672, pp. 135-172.

[11] *Synaxaristēs tōn dōdeka mēnōn tou eniautou*, p. 120.

[12] A existat o perioadă de conflict politic cu totul inedit între cei doi patriarhi isihaști: Calist I și Filotei II (Kokkinos), deoarece Filotei era cantacuzinist și pentru susținerea Moscovei, în timp

Fiindcă fusese eliminat de la putere în favoarea lui Matei Cantacuzino, Ioan V Paleologul reușește pe 24 noiembrie 1354 să reintre în Constantinopol cu sprijin genovez, ceea ce a determinat, pe de o parte, abdicarea împăratului Ioan VI Cantacuzino, care este tuns în monahism pe 8 decembrie cu numele de Ioasaf, iar pe de altă parte, fuga patriarhului Filotei II, care se retrage ulterior la mănăstirea „Hristos Cel Necuprins”. Pe acest fundal, începând cu anul 1355, Calist I revine din exil (Tenedos) în scaunul patriarhal, dar de această dată pentru o perioadă mai lungă, timp în care participă activ la viața bisericească și politică a Imperiului și chiar dincolo de granițele acestuia, cum e cazul înființării Mitropoliei Ungrovlahiei[13].

De menționat este și faptul că patriarhul Calist I ia măsuri pentru redresarea morală a clerului și poporului, prin scrierile sale încercând să-i determine pe clerici și pe monahi să-și părăsească viața agitată și să-și conducă viața după rânduielile Bisericii. Prin omiile sale adresate poporului, Calist I vorbește deschis împotriva vrăjitoriei, blasfemiei, desfrânării, lăcomiei, judecății, uneltirilor, căsătoriilor ilicite și a altor neorânduieli, îndemnând la adorarea lui Dumnezeu, întoarcerea la El, mărturisirea și părăsirea păcatelor, schimbarea minții (*metanoia*), ascultare și supunere etc. Tot prin scrierile sale omiletice luptă activ împotriva ereticilor latini, antipalamiți și bogomili, dar și a falșilor profeți și învățători.

Moare pe 20 iunie 1363, după ce se îmbolnăvește grav[14], ca urmare a unei misiuni diplomatice de reconciliere bisericească și de obținere a sprijinului militar sârb împotriva ofensivei otomane, fiind trimis de către împărat împreună cu o delegație bizantină la Serres, reședința văduvei lui Dușan, Elena (devenită monahia Elisabeta)[15]. A fost înmormântat într-o minunată capelă, în partea stângă a intrării Catedralei „Sfinții Teodori” din orașul Serres.

---

ce Calist era fidel Paleologilor și pentru o apropiere de ortodoșii din Lituania și Balcani (Sfântul Grigorie Palama, *Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I*, p. 69). Cf. Albert Failler, „La déposition du patriarche Calliste Ier (1353)”, *RÉB* XXXI (1973), pp. 5-163, și M.-H. Congourdeau, „Deux patriarches palamites en rivalité: Kallistos et Philothée”, *Le Patriarcat OEcuménique de Constantinople aux XIVe-XVIe Siècles: Rupture et Continuité. Actes du colloque international Rome 5-7 décembre 2005* (Dossiers byzantins 7), Paris, 2007, pp. 35-53.

[13] A se vedea „Actul sinodal [praxis synodike] prin care Patriarhul Ecumenic Calist I și Sinodul Patriarhiei Ecumenice transferă la cerere pe mitropolitul Iachint al Vicinei ca mitropolit al Ungrovlahiei [mai 1359]”, trad. rom. în Sfântul Grigorie Palama*, Tomosuri dogmatice — Viața — Slujba. Scrieri I*, pp. 381-384, după ed. Miklosich/Müller, *Acta patriarchatus Constantinopolitani 1315-1402*, vol. I, 1860, pp. 383-385 (nr. 181).

[14] Se pare că a fost vorba de o intoxicație (sau chiar otrăvire) la un banchet dat in cinstea văduvei craiului sârb (Sfântul Grigorie Palama, *ibid.*, p. 73). Iată ce consemnează Nicodim Aghioritul în Sinaxarul din 20 iunie: „Trimis la Pherai, a trecut, se spune, pe la sfântul Munte şi, întâlnindu-l pe Maxim Kavsokalivitul, a auzit despre sine această frumoasă prezicere: «Acest bătrân şi-a pierdut bătrâna lui (adică Constantinopolul)» şi, când a plecat, a cântat în urma lui psalmul acela de înmormântare, «Fericiţi cei fără de prihană» [*Ps* 118], cum se vede în viaţa acelui Maxim.” (*Synaxaristēs tōn dōdeka mēnōn tou eniautou*, p. 120).

[15] A se vedea V. Gjuzelev, „Der letzte bulgarisch-byzantinische Krieg (1364)”, în W. Seibt, *Geschichte und Kultur der Palaiologenzeit*, Wien, 1996, pp. 29-32; A. Rigo, „La missione di Teo-

Scrierile calistiene

Bogata operă literară atribuită patriarhului isihast Calist I — „lucrări care, conform lui K. Païdas, unul dintre cei mai prolifici editori moderni ai operei sale omiletice, dovedesc caracterul său neobosit, fermitatea, perspicacitatea intelectuală, profunda sa erudiție teologică, talentul său literar și caracterul sensibil”[16] — cuprinde compoziții păstrate în mai multe manuscrise datate în secolele XIV-XIX din multiple locații (Sfântul Munte Athos, Atena, Sinai, Sofia, Paris și Viena), pe care istoricul bisericesc, slavistul și, mai târziu, profesorul atenian Dimitrios Gonis[17] le-a împărțit în trei categorii tematice:

I. *Hagiografice* (vieți de sfinți)[18]:
- *Viața* Sfântului Grigorie Sinaitul (*BHG* 722) păstrată în greacă[19] și în traducere slavonă[20]
- *Viața* Sfântului Teodosie din Târnovo (doar în slavonă)[21].

II. *Omiletice*[22]:
- La duminici şi sărbători:

1. *Omilie la înălțarea Cinstitei și de Viață făcătorei Cruci* (*BHG* 424)[23]
2. *Omilie la prima Duminică din Post (a Ortodoxiei)*
3. *Învățătură despre cinstirea/închinarea Crucii*
4. *Învățătură la Duminica după cinstirea/închinarea Crucii*

---

fane di Nicea a Serre presso il despota Giovanni Uglješa (1367-1368)”, *BBGG* 52 (1997), p. 120.

16 Konstantinos Païdas, „An unedited discourse on the four cardinal virtues and on the monastic institution by Kallistos I, Patriarch of Constantinople”, *Byzantion* 86 (2016), p. 338.

17 Indinspensabila și cea mai completă monografie până în prezent a operei patriarhului Calist I analizată pe larg: Dēmētrios B. Gonēs, *To syngraphikon ergon tou patriarchou Kallistou A'*, Atena, 1980, 399p.

18 Cf. D. Gones, *To syngraphikon ergon...*, pp. 26-120.

19 H.-V. Beyer, *Kallistos I Patriarch von Konstantinopel, Leben und Wirken unseres unter den Heiligen weilenden Vaters Gregorios' des Sinaïten*. *Texte und Untersuchungen zur Geistesgeschichte* 2, Izdatel'stov Ural'skogo universiteta, Ekaterinburg, 2006, pp. 106-226.

20 I. Pomjalovskij, *Žitie iže vo svjatyh otca našego Grigorija Sinaita*, Petrograd, 1894, VI+64 p.; trad. rom. din slavonă de Dragoș Șesan, introd., note și comp. cu textul grecesc Adrian Marinescu: Calist, Patriarhul Constantinopolului, „Viața Sf. Grigorie Sinaitul”, *Studii Teologice* 2 (2009), pp. 149-233.

21 O. Bodjaŋskíj, „Žitie i žizn' prepodobnago otca našego Feodosija, iže v Ternove postničestvovavšego, učenika sušta blažennago Grigorija Sinaita, spisano svetejšim patriarchom Konstantina grada kyr Kallistom”, *ČIOIDR* 1 (1860), pp. 329-357.

22 Cf. D. Gones, *To syngraphikon ergon...*, pp. 121-260.

23 Sophronios Eustratiades, „Ho oikoumenikos patriarchēs Kallistos hōs ekklēsiastikos rhētōr”, *Ekklēsiastikos Pharos* VIII (1911), pp. 128-137. Editat prima dată de Jakob Gretser, *Opera omnia da sacta cruce*, Ingolstadii, 1616, pp. 1347-1363, și J. Gretser, *Opera omnia*, II, pp. 188-197, Regensburg, 1734.

5. *Omilie la Duminica a 5-a din Post*
6. *Omilie la Duminica a 6-a din Post, adică a Floriilor*
7. *Învățătură la strălucitoarea Duminică a Paștelui*
8. *Învățătură la Duminica Miroforelor/Mironosițelor*
9. *Omilie la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare* (*BHG* 1112m)[24]
10. *Omilie la tăierea Capului cinstitului profet Înaintemergător și Botezător Ioan* (*BHG* 858v)[25]

- Antiretico-dogmatice (probleme dogmatice și filosofice specifice, contra antipalamiților și contra latinilor):

1. *Către cine și-a dat propriul Sânge care S-a vărsat pentru mântuirea noastră, oferind Răscumpărare?*
2. *Învățătură către cei care spun că argumentarea este o mișcare a sufletului curat*
3. *Învățătură despre învierea de obște a morților*
4. *Omilie împotriva falșilor profeți și a falșilor învățători*[26]
5. *Învățătură dogmatică*
6. *Învățătură la cuvântul Evangheliei «că Împărăția cerurilor este înăuntrul vostru»* (cf. *Lc* 17, 21)
7. *Învățătură dogmatică împotriva varlaamiților*[27]
8. *Omilie despre necunoașterea dumnezeieștilor Scripturi*[28]
9. *Omilie împotriva nelegiuitului Gregoras și a adepților săi*[29]
10. *Învățătură dogmatică împotriva lui Gregoras și a învățătorilor săi*[30]

---

[24] S. Eustratiades, *id.*, pp. 114-119.

[25] *Ibidem*, pp. 120-128.

[26] Text editat cu traducere neogreacă la Konstantin Païdas, „Pseudoprophētes, magoi kai hairetikoi sto Byzantio kata ton 14o aiōna, hepta anekdotes homilies tou Patriarchou Kōnstantinoupoleōs Kallistou A′", în col. *Keimena Byzantinēs Logotechnias* 6, Kanakē, Atena, 2011, pp. 70-127.

[27] Idem, „Editio princeps of an unedited dogmatic discourse against the Barlaamites by the patriarch of Constantinople Kallistos I", *Byzantinische Zeitschrift* 105 (2012), nr. 1, pp. 123-130.

[28] Idem, „An unedited discourse On the Ignorance of the Holy Scriptures by the patriarch Kallistos I", în Stephanos Efthymiadis, Charis Messis, Paolo Odorico și Ioannis Polemis, *«Pour une poétique de Byzance». Hommage à Vassilis Katsaros*, în col. „Dossiers byzantins" 16, Centre d'études byzantines, néo-helléniques et sud-est européennes, EHESS, Paris, 2015, pp. 177-186.

[29] Idem, „Hoi kata Grēgora Homilies tou Patriarchē Kōnstantinoupoleōs Kallistou A′", în *Byzantinē Philosophia kai Theologia*, vol. 1, Athēna, Ekdoseis Grēgorē, 2013, pp. 89-112; trad. rom. în Sfântul Calist I, patriarhul Constantinopolului, *Omilii la Schimbarea la față, împotriva lui Gregoras*, trad. din lb. greacă veche de Laura Enache; stud. introd. de Constantin Paidas, trad. în lb. rom. de Emanuel Dumitru; ed. îngrij., bibliografie, note și indici de Pr. Dragoș Bahrim, Ed. Doxologia, 2017, pp. 63-72.

[30] *Ibidem*, pp. 113-156; trad. rom. *ibidem*, pp. 73-92.

11. *Omile împotriva lui Gregoras și a celor de un cuget cu el*[31]
12. *A aceluiași, împotriva lui Gregoras*[32]
13. *Împotriva lui Gregoras*[33]
14. *Împotriva lui Gregoras*[34]
15. *Împotriva lui Gregoras*[35]
16. *A aceluiași, împotriva lui Gregoras*[36]
17. *Omilie împotriva latinilor*[37]
18. *Omile rostită împotriva necinstitorului Gregoras cum că atribuie Bisericii rușinea iconomahă și hulește împotriva dumnezeieștii lumini*[38]
19. *Omilia întâi contra latinilor la întărirea credinței ortodoxe*[39]
20. *Omilia a doua contra latinilor*[40]
21. *Omilia a treia contra latinilor*[41]
22. *Omilie contra latinilor*[42]

- Etice, practice şi ocazionale:

1. *Omilie etică despre felul în care firea rațională și irațională participă la tetrada* [tetraktuos] *timpului și se modifică, se schimbă și se transformă potrivit cu alternananța/perioada ciclică a timpului și că omul, fiind ființă dublă și trecătoare, se schimbă nu doar în ceea ce privește omul văzut care poate fi simțit în acest fel, ci și în ceea ce privește pe cel lăuntric, și despre felul cum demonii îl atacă de-a stânga și de-a dreapta și cum sufletul și chiar și trupul devine dumnezeu după har*
2. *Învățătură când cea care mai întâi practicase magiile, Amartina, la îndemnul și recomandarea Preasfințitului nostru stăpân, Patriarhul, a primit schima monahală*
3. *Învățătură povățuitoare în legătură cu cele care vin și se întâmplă oamenilor din pricina păcatelor sau Omilie povățuitoare*

---

[31] *Ibidem*, pp. 157-178; trad. rom. *ibidem,* pp. 93-102

[32] *Ibidem*, pp. 179-200; trad. rom. *ibidem,* pp. 102-112.

[33] *Ibidem*, pp. 201-216; trad. rom. *ibidem,* pp. 113-120.

[34] *Ibidem*, pp. 217-236; trad. rom. *ibidem,* pp. 121-130.

[35] *Ibidem*, pp. 237-256; trad. rom. *ibidem,* pp. 131-138.

[36] *Ibidem*, pp. 257-273; trad. rom. *ibidem,* pp. 139-146.

[37] Konstantinos Païdas, „Pseudoprophētes, magoi kai hairetikoi ...", pp. 338-401.

[38] Idem, „Hoi kata Grēgora Homilies tou Patriarchē Kōnstantinoupoleōs Kallistou A′", pp. 274-299; trad. rom. Sfântul Calist I, patriarhul Constantinopolului, *Omilii la Schimbarea la față, împotriva lui Gregoras,* pp. 147-158.

[39] Idem, „Pseudoprophētes, magoi kai hairetikoi ...", pp. 158-191.

[40] *Ibidem*, pp. 192-229.

[41] *Ibidem*, pp. 230-273.

[42] *Ibidem*, pp. 274-337.

4. *Omile la cuvântul dumnezeiescului David «adâncul extrem ne-a împresurat pe noi»*[43]
5. *Învățătura a doua sau Omilie povățuitoare*
6. *Învățătura a treia*
7. *Învățătura a patra despre frica/evlavia de Dumnezeu*
8. *Învățătură despre dreapta judecată*
9. *Fără titlu*
10. *Fără titlu «învățătură despre căsătoriile tinerilor»* sau *«învățătură împotriva însoțirilor nelalocul lor și nelegiute ale tinerilor»*
11. *Omilie împotriva hulitorilor*
12. *Omilie despre povățuire*
13. *Învățătură la cuvântul înțeleptului Solomon* [că este] *o vreme pentru orice lucru* (cf. *Ecc* 3, 1)
14. *Învățătură împotriva vrăjitorilor și vrăjitoarelor*[44]
15. *Omilie despre lipsa de simțire*
16. *Învățătură despre cum trebuie să ne dedicăm în imnodiile lui Dumnezeu și să nu le neglijăm cu totul pe acestea*
17. *Omilie despre povățuire și învățătură sau Învățătură povățuitoare*
18. *Învățătură despre lucrurile înfricoșătoare care vin peste noi*
19. *Omilie povățuitoare*
20. *Omilie povățuitoare*
21. *Învățătură despre cum trebuie să se dedice creștinul în imnodia lui Dumnezeu nu doar în cele șase zile ale săptămânii, ci și în însăși ziua învierii*
22. *Învățătură asemenea celei de mai înainte*
23. *Omilie depre pocăință*[45]
24. *Omilie despre împrumut*[46]

- Pastorale și ascetice:

1. *Învățătura a cincea despre buna rânduială a clerului*
2. *Omilie despre cum trebuie învățătorul să conducă turma aflată sub el*[47]

---

[43] De fapt, este referința unui alt verset din cartea profetului *Iona* (2, 6).

[44] Konstantinos Païdas, „Pseudoprophētes, magoi kai hairetikoi ...”, pp. 128-157.

[45] Editată pentru prima dată și tradusă în română de Dr. Mihail Mitrea și monahia Parascheva Enache, „Despre metanoia în amurgul Bizanțului. *Omilia despre pocăință* a patriarhului Calist I al Constantinopolului: introducere, text grecesc și traducere”, *Teologie și Viață*, nr. 5-8 (mai-august), 2021, pe baza ms. *Hilandari 8*, f. 193v-196v, text grecesc (pp. 214-219) și traducere românească (pp. 219-224).

[46] Idem, „Mia anekdotē omilia Peri daneiou tou patriarchou Kōnstantinoupoleōs Kallistou A”, în Vassiliki A. Leontaritou, Kalliopi (Kelly), A. Bourdara și Eleftheria Sp. Papagianni, *Antecessor. Festschrift für Spyros N. Troianos zum 80. Geburtstag*, Sakkoulas, Atena, 2013, pp. 1247-1262.

[47] Marco Fanelli, „Un'omelia inedita del patriarca Callisto I e l'uso dei testi conciliari foziani nella disputa contro i Latini alla metà del 14o secolo”, *Revue des études byzantines*, 74 (2016), pp.

3. *Omile despre cele patru virtuți cardinale și despre monahiceasca viețuire*[48]
4. *Omilie către monahii la cuvântul dumnezeiescului Pavel «umblați cuviincios»*[49] (cf. *Rm* 13, 13; *1 Tes* 4, 12)
5. *Omilie despre supunere*
6. *Omilie despre ascultare*
7. *Învățătură povățuitoare către preoți*

- Cuvinte de laudă (*enkōmia*):

1. *Cuvânt de laudă pentru Cuviosul nostru Părinte Ioan cel postitor și laudă pentru cinstita mănăstire a Sfintei Petra* (*BHG* 892)[50].

III. *Liturgice*[51]:

- Rugăciuni[52]:

1. *Rugăciune pentru ploaie și schimbarea vânturilor*
2. *O altă rugăciune pentru ploaie*
3. *O altă rugăciune stăruitoare către Dumnezeu rostită la vreme de ciumă și foamete*
4. *O altă rugăciune asemenea*
5. *Rugăciune la necazul poporului*
6. *O altă rugăciune la necazul poporului*
7. *O altă rugăciune asemenea*
8. *O altă rugăciune asemănătoare celorlalte*
9. *O altă rugăciune pentru poporul creștin/care poartă numele lui Hristos*
10. *O altă rugăciune pentru împărat și pentru armata sa*
11. *O altă rugăciune la înălțarea cinstitei și de Viață făcătoarei Cruci*
12. *O altă rugăciune la sfințirea bisericii lui Dumnezeu*
13. *O altă rugăciune la sfințirea bisericii*

171-221; text grecesc și traducere italiană (pp. 212-221).

48 Konstantinos Païdas, „An unedited discourse on the four cardinal virtues...", pp. 342-347; trad. rom. Laura Enache, introd. Pr. Dragoș Bahrim: Sfântul Calist I, patriarhul Constantinopolului, „Omilie despre cele patru virtuți generale și despre monahiceasca petrecere", *Teologie și Viață*, nr. 5-8 (mai-august) 2018, pp. 166-173.

49 Idem, „Secular life's behaviours and debauchery among nuns: An unedited homily by the patriarch of Constantinople Kallistos I", *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, LII (2015), pp. 343-357.

50 Este vorba despre Patriarhul Ioan IV al C-polului († 595). H. Gelzer, „Kallistos' Enkomion auf Johannes Nesteutes", *Zeitschrift für wissenchaftliche Theologie*, 29 (1886), pp. 59-89 (text grecesc pp. 64-89). Cf. X. Lequeux, „Jean Mauropous, Jean Mauropodès et la culte de saint Baras au monastère du Prodrome de Pétra à Constantinople", *AB*, 120 (2002), pp. 101-109.

51 Cf. D. Gones, *To syngraphikon ergon...*, pp. 261-290.

52 Editate și publicate de J. Goar în *Euchologion sive Rituale Graecorum*, Paris, 1647.

La acestea trei, D. Gonis adaugă și o patra categorie rezervată operelor pierdute, contestate (îndoielnice) sau fals atribuite patriarhului Calist I[53]. Între operele pierdute menționate în catalogul manuscris *A.III.5* (581) din anul 1588 al Bibliotecii Palatului Escorial al regelui Spaniei Filip II de lângă Madrid, dar dispărute odată cu incendiul din anul 1671, se numără trei omilii dogmatice împotriva lui Atanasie și Nichifor Gregoras:

1. *Omilie dogmatică împotriva unui anume Atanasie care susținea că există o dublă luminare pentru învierea morților, una pentru trup și alta pentru suflet*
2. *Omilie împotriva rătăcilor aceluiași Gregoras*
3. *Altă omilie împotriva acelorași*

Între operele a căror paternitate calistiană este îndoielnică sau contestată și care s-au aflat în același codice amintit mai sus fac parte două lucrări[54]:

1. *106 de Capitole de felul cum se curăță/purifică sufletul până la vederea lui Dumnezeu*[55]
2. *Desciere grafică a Judecății finale și a pedepselor păcatelor*

Totuși, cele „106 de Capitole” ale codicelui ars de la Escorial au fost recuperate recent prin descoperirea suprinzătoare în anul 1970 a unui manuscris isihast bizantin datat în secolul XIV (1370) în biblioteca bisericii Sfânta Paraskevi din satul Matsuki, studiat cu rigorizitate de către profesorul și bizantinologul italian Antonio Rigo și intitulat *100 de capitole despre curăţia inimii, cum câte puţin se curăţeşte şi se ridică spre vederea contemplativă*[56] (*Matsuki* f. 387v-393v).

În sfârșit, operele greșit atribuite patriarhului ecumenic Calist I provin tocmai din existența mai multor autori contemporani cu numele de „Calist”[57], ceea ce a provocat confuzii considerabile, care au dus la substituirea paternității lucrărilor unor autori cu același nume. Este cazul omiliilor în traducere paleoslavonă și rusă[58], alte

---

[53] Cf. D. Gones, *To syngraphikon ergon...*, pp. 291-323.

[54] *Ibidem*, p. 295.

[55] *Capita 106 ad interrogationem quomodo animae purgentur usque ad visionem Dei.*

[56] *Kephalaia R'[=100] peri katharotētos psychēs, pōs kata mikron autē kathairetai kai eis theōrian anagetai*. A se vedea A. Rigo, „I Capitoli sulla purezza dell'anima del patriarca Callisto I”, *Byzantinische Zeitschift*, 100 (2007), pp. 779-784, și mai ales ediția critică introdusă și comentată a aceluiași, „Callisto Patriarca. I 100 (109) Capitoli sulla purezza dell'anima”, *Byzantion* 80 (2010), pp. 333-407. Trad. rom. de arhid. Ioan I. Ică jr, „Preasfinţitul patriarh al Constantinopolului kyr [domn] Calist 100 de capitole despre curăția inimii, cum câte puţin se curăţeşte și se ridică spre vederea contemplativă”, *RT*, 94 (2012), nr. 3, pp. 277-298, și în *Despre Lumina taborică, rugăciunea lui Iisus și curăția inimii. Scrieri filocalice uitate*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Deisis, Sibiu, 2013, pp. 193-230.

[57] A se vedea excelentul articol al arhid. prof. dr. Ioan I. Ică jr, „«Caliştii» Filocaliei şi scrierile lor isihaste: enigme, descoperiri şi o recentă restituire”, *RT*, 94 (2012), nr. 3, pp. 185-210.

[58] D. Gonis, *To syngraphikon ergon...,* pp. 298-309.

scrieri ascetice[59], rugăciuni (la neplouare și către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu la năvălirea barbarilor şi la raidurile tâlharilor distrugători)[60], o povestire despre chipul lui Hristos, care s-a arătat odinioară în mănăstirea Latomos din Tesalonic[61] și, în mod deosebit, textele filocalice[62] fals atribuite lui Calist I din monumentala *Philokalia*[63] editată de cuvioșii Macarie al Corintului (1731-1805) și Nicodim Aghioritul (1749-1809). La pozițiile *27*, *28* și *28a* din lista cronologică a celor 32 de autori duhovnicești patristici și bizantini – după cum inventariază profesorul sibian Ioan Ică jr –, se află scrieri a căror paternitate este cea a lui Calist patriarhul, dar care aparțin *de facto* patriarhului ecumenic (doar pentru câteva luni) Calist II Xanthopoulos (†1397) și monahului isihast Calist *Angelikudes Catafyghiotul*[64] (de la mănăstirea Kataphygion) de lângă Melenikon (Macedonia):

- „nr. 27 – Calist patriarhul şi Ignatie Xanthopouloi: *Metodă şi canon exact al vieţuirii isihaste în 100 capitole* (p. 1017-1099)[65]
- nr. 28 – Calist patriarhul: *14 Capitole despre rugăciune* (p. 1100-1102)[66]
- [nr. 28a: Calist patriarhul, *Capitole despre rugăciune care lipsesc*, nr. 15-83; adăugate în ediţia a II-a, 1893[67]]"[68].

Omilia la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu

Corpusul omiletic calistian cuprinde un total 64 de omilii și didascalii inedite identificate în tradiția manuscrisă și care constituie partea cea mai semnificativă a operei patriarhului isihast. Cel mai complet și bogat omiliar (nu mai puțin de 52 omilii) se păstrează în manuscrisul *Hilandari 8* (*Lambros 229*)[69], f. 82^v-337^v

[59] *Ibidem*, pp. 317-318.

[60] *Ibidem,* pp. 322-323.

[61] *Ibidem,* pp. 318-322.

[62] *Ibidem,* pp. 310-317.

[63] *Philokalia tōn hierōn nēptikōn*, Veneția, 1782, XV+1207 p.

[64] A se vedea Sofia Avramova, *Calist Catafyghiotul — misticul contemplativ al Filocaliei bizantine* (cu o nouă traducere a „Capitolelor despre unirea cu Dumnezeu și viața contemplativă"), trad. diac. Ioan Ică jr și Maria-Cornelia Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2013, 372 p.

[65] Trad. rom. de pr. Prof. D. Stăniloae, *Filocalia românească* (*FR*), vol. VIII, București, 1970, pp. 17-224.

[66] Arhid. prof. dr. Ioan I. Ică jr, „«Caliştii» Filocaliei şi scrierile lor isihaste: enigme, descoperiri şi o recentă restituire", pp. 227-233. Există totuși o potrivire între cele „109 Capitole despre puritatea inimii" și cele „14 Capitole despre rugăciune", menționată de părintele Ioan Ică jr în același articol al enigmelor „Calișilor" Filocaliei, p. 203. Cf. A. Rigo, „Callisto Patriarca. I 100 (109) Capitoli sulla purezza dell'anima", p. 342.

[67] *Philokalia*, vol. II, ed. a II-a, P. Tzelatis, Atena, 1893, pp. 412-459.

[68] Arhid. prof. dr. Ioan I. Ică jr, „«Caliştii» Filocaliei şi scrierile lor isihaste: enigme, descoperiri şi o recentă restituire", p. 188.

[69] Spyridon P. Lambros, *Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos*, Cambridge University Press, Cambridge, 1895, vol. I, pp. 28-29.

(sec. XIV-XV) al mănăstirii athonite cu același nume, din păcate insuficient editat, studiat și tradus. Inventariate de D. Gonis la pozițiile *1*, *9* și *10* din categoria tematică a omiliilor la duminici și sărbători, cele trei omilii (*la înălțarea Cinstitei și de Viață făcătoarei Cruci*, *la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu* și *la tăierea Capului cinstitului profet Înaintemergător și Botezător Ioan*) nu se află în omiliarul de la Hilandari, însă au fost scoase din uitare la începutul secolul trecut de către Sophronios Eustratiades, arhiepiscop de Leontopolis (Egipt), în publicația periodică *Ekklēsiastikos Pharos* (1911)[70], pe baza unicului manuscris al Bibliotecii imperiale de la Viena, cotat *Vindobonensis theol. gr. 279*[71] și datat în secolul al XIV-lea (1340-1360).

Singura compoziție omiletică mariologică a patriarhului isihast Calist a fost rostită în împunătoarea catedrală Sfânta Sofia din Constantinopol, după cum lasă să se înțeleagă însuși autorul:

> „Într-adevăr, vezi cum, întrucât ardem cu duhul și ne ținem deplin cu toții de dreapta ta, fiiidcă ocupăm *acest minunat și înalt cât cerul sanc-*

[70] Sophronios Eustratiades, „Ho oikoumenikos patriarchēs Kallistos hōs ekklēsiastikos rhētōr", *Ekklēsiastikos Pharos*, an IV, nr. VIII (1911): *Ton agiōtatou patriarchou K)poleōs kyrou Kallistou Homilia eis tēn Koimēsin tēs yperagias despoinēs hēmōn Theotokou* (pp. 114-119), *Omilia eis tēn apotomēn tēs kephalēs ton timiou prophētou Prodromou kai Baptistou Iōannou* (pp. 120-128) și *Tou autou eis tēn ypsōsin ton timiou kai zōopoiou otaurou* (pp. 128-137).

[71] Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) *Cod. Theol. gr. 279*, Collectio homilitica et hagiographica, 205/210x140/145mm, IV+237 folii, material hârtie, titlurile și inițialele cu cerenală roșie pal. Însemnările de pe foliile *1v* și *236v* arată că manuscrisul a fost achiziționat din Constantinopol de către Augerius Busbeck (1522-1592) (https://digital.onb.ac.at/RepViewer/ viewer.faces?doc=DTL_8825768&order=1&view=SINGLE, data accesării, 12.2.2024). Codicele conține următoarele: 1. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cuvânt la Sfintele Lumini* (1r-17v) / 2. *Martiriul Sfintei și slăvitei mari mucenițe Fotini Samariteanca și a copiilor și fraților săi care au mărturisit împreună cu ea* (18r-41v) / 3. Cel între sfinți Părintele nostru Grigorie de Nyssa, *Cuvânt la cei 40 de martiri* (42r-45r.45r-52v) / 4. Preasfințitul Părinte Filotei, Patriarhul Constantinopolului, *Cuvânt la toți sfinții – epitom despre economia lui Hristos cu privire la om* (53r-86v) / 5. Teodor Protosinghelul, *Cuvânt la aducerea din Antiohia a cinstitei mâini a Sfântului Ioan Înaintemergătorul și Botezătorul* (87r-98v) / 6. Cel între sfinți Părintele nostru Ioan Gură de Aur, arhiepiscopul C-polului, *Cuvânt de laudă la sfântul sfințit mucenic Ignatie Teoforul* (98v-107v) / 7. Preînțeleptul domn Nichifor Gregoras, *Cuvânt la Sfânta Teofana împărăteasa* (108r-128v) / 8. Preafericitul, preaînțeleptul și preasfințitul arhiepiscop al Tavromeniei Siciliei, cunoscut sub numele de Cerameus, *Omilii la cele 11 evanghelii de dimineață (ale învierii)* (129r-168r) / 9. Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra lui Eunomie* (fragmente) (168r-v) /10. Simeon Metafrastul, *Martiriul Sfântului Mare Mucenic Niceta Gotul* (169r-172v) / 11. *Martiriul Sfântului sfințit mucenic Elefterie* (173r-182v) / 11. *Martiriul Sfântului Mucenic Polieuct* (182v-190r) /12. Calist, patriarhul C-polului, *Omilii*: *la Adormirea Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu* (191r-196v) */ la tăierea Capului cinstitului profet Înaintemergător și Botezător Ioan* (196v-204v) */ la înălțarea Cinstitei și de Viață făcătoarei Cruci* (204v-211v) / 13. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omila 44 la „Iisus le-a răspuns: Mă căutați nu pentru că ați văzut semne"* (*In* 6, 26) (212v-216v) / 14. Preaînțeleptul marele logotet Constantin Acropolitul, *Cuvânt la sfânta muceniță Teodosia* (217r-236r) */ 15. Stihiri anonime la Sfânta Teodosia* (236v).

> *tuar, cel care poartă numele Înțelepciunii Cuvântului tău și Dumnezeu*, și de vreme ce aproape ne revărsăm sufletele asupra ta, am merita pe bună dreptate să căpătăm ajutor de la tine, Stăpână”[72].

Cu siguranță, patriarhul Calist a rostit minunatul discurs în ziua praznicului *Adormirii Maicii Domnului*, întrucât folosește cuvântul „astăzi” (*sēmeron*) de două ori în prologul omiliei (*ektetelestai sēmeron*, *tetelestai sēmeron*)[73] și o dată în epilogul său (*heortasōmen en agalliasei psychēs sēmeron*)[74]. Însă acest „astăzi” exprimă în contextul celebrării liturgice a praznicului Adormirii caracterul eshatologic al Bisericii: evenimentul prăznuit devine prezent *aici și acum*[75]. Să nu uităm că pe la anul 1295 împăratul Andronic II Paleologul, datorită ajutorului primit din partea Fecioarei Maria de a nu-și fi pierdut puterea imperială, a proclamat luna august ca lună prin excelență a Maicii Domnului printr-un decret imperial[76] care stabilea ca în mijlocul lunii (15 august) să fie celebrat praznicul Adormirii de către toți locuitorii Constantinopului la catedrala Sfânta Sofia, în locul tradiționalului loc de prăznuire al Vlahernei. Datarea discursului mariologic a fost soluționată de către același profesor atenian D. Gonis[77], care, luând în calcul diferitele evenimente petrecute înainte și în timpul primului patriarhat (1350-1353) al lui Calist I (puternicul cutremur din 19 mai 1346, soldat cu prăbușirea absidei de est și a unei părți din cupola catedralei Sfânta Sofia, războiul civil dintre anii 1341-1347, Sinodul constantinopolitan din anul 1351 de dogmatizare a teologiei palamite și condamnare a antipalamiților), consideră că omilia a fost rostită și redactată mai degrabă în cel de al doilea patriarhat (1355-1363), cel mai probabil în jurul anului 1357[78], după restaurarea și inaugurarea monumentalei catedrale, însă nu exclude totuși lunile august ale anilor 1350-1352, excepție făcând anul 1353[79], când a fost destituit din funcția de patriarh cu o zi înainte de praznicul Adormirii Maicii Domnului. Paternitatea textului nu poate fi contestată, mai ales că însuși autorul — despre care știm că era fervent susținător al doctrinei palamite și patriarh convocator al faimosului Sinod din 1351 — găsește un

---

72 S. Eustratiades, „Ho oikoumenikos patriarchēs Kallistos hōs ekklēsiastikos rhētōr”, p. 117.

73 *Ibidem*, p. 114.

74 *Ibidem*, p. 119.

75 Cf. Alexander Schmemann, *Johdatus liturgiseen teologiaan*, Joensuu, 1994, apud Jaakko Olkinuora, „Four typological images of Mary in the hymnography for the feast of the Entrance”, *Journal of the International Society for Orthodox Church Music*, vol. 1 (2014), p. 35, nota 22.

76 Ed. J.-F. Boissonade, *Anecdota Graeca*, vol. II, Paris, 1830, pp. 107-137; Z. v. Lingenthal, *Jus Graeco-Romanum* III, pp. 672-682; și J.-P. Migne, *PG* 140, 1497-1525, apud Diac. Ioan I. Ică jr, *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 156.

77 D. Gonis, *To syngraphikon ergon*, pp. 150-151.

78 *Ibidem*, p. 152.

79 *Iibdem*. pp. 152-153.

nou moment oportun de a ataca învățăturile greșite ale antipalamiților Varlaam și Akyndinos: „Acestea ni le dogmatizează nobilii Varlaam și Achindin, care, de bună seamă, introduc una din două [absurdități]: fie că Dumnezeu nu există absolut deloc, fie că nu mai lucrează în niciun fel.”[80].

Structurată de editor în șapte paragrafe și împărțită în prezenta traducere în douăzeci de secțiuni, scurta și profunda omilie *la Adormire* a patriarhului isihat Calist se deschide cu un succint *prolog* care ne introduce în misterul din jurul mutării (*metastasis*) și despărțirii (*analysis*) mai presus de fire a celei care a slujit firii către Cel născut mai presus de fire din ea și care uimește întreaga fire atât omenească, cât și îngerească (§1). Dacă păcatul protopărintelui a adus umanității înstristare, suspin și amara pedeapsă care a constat într-o îndoită plecare — pierderea desfătării și petrecerii nemuritoare a raiului, dar și eliberarea din cele pământești și retragerea sufletului nemuritor prin moarte — (§2), Fecioara Maria, Noua Evă, este aducătoarea bucuriei Duhului Sfânt, care, deși a fost înălțată de către Fiul ei și șade de-a dreapta Sa, ne restabilește nouă calea ușoară și sigură către ceruri (§3). Patriarhul isihast o numește pe Fecioara „izvorul primitor de Viață (*zōodochos*)”, „cortul nefăcut de mână (*tēn acheiropoiēton skēnēn*)”, „norul cel mai presus de ceruri (*tēn hyperouranion nephelēn*)”, „această prealuminoasă mireasă (*tēn hyperastraptousan tautēn nymphēn*)” care a purtat în pântec pe unul din Treime și a dezlegat osânda Evei, dar care acum se supune legii firii omenești, gustă moartea și suportă cele ale muritorilor, fiindcă este fiică a lui Adam după trup (§4). Moartea ca ascultare desăvârșită față de Tatăl (cf. *Flp* 2, 8) a Fiului Care s-a făcut „pârgă a celor ce au adormit” (cf. *1 Co* 15, 20) a fost necesară și este făcătoare de viață și mântuitoare, dovedind taina Economiei Sale pentru întreaga umanitate — ca o contrapondere la neascultarea lui Adam —, dar și alcătuirea Sa omenească. Însă taina adormirii celei care, în cheie tipologic-mistagogică, este numită „conducătoarea corului luminii (*hē tou phōtos chorēgos*)”, „izvorul nestricăciunii (*hē tēs aphtharsias pēgē*)”, „sfeşnic ca de aur (*hē chrysoeidēs lychnia*)”, „chivotul lui Dumnezeu Cuvântul (*hē tou Theou kibōtos Logou*)”, „năstrapa care adăpostește pâinea cerească (*hē ton ouranion arton echousa stamnos*)”, „ținutul Celui ce nu poate fi încăput (*to tou achōrētou chōrion*)”, „tronul Împăratului (*hē tou basileōs kathedra*)”, este cu atât mai mare cu cât aceasta se supune somnului și morții, dar slujește în același timp și firii, și voinței divine (§5-6). *Adormirea și mutarea Mamei* a fost necesară pentru a fi primită înapoi în brațele preaiubite ale Fiului — Care, la rândul Său, a fost ținut în brațele ei —, ca o adevărată Împărăteasă care șade de-a dreapta Lui, de unde contemplă frumusețea fericită, dar și pentru a deveni solitoare și izbăvitoare pentru firea noastră în cerul lui Dumnezeu (§7). Contemplând frumusețea Sa și având părtășie la dumnezeirea Lui, Maica Domnului se face mijlocitoarea, izbăvitoarea și ocrotitoarea noastră

[80] S. Eustratiades, „Ho oikoumenikos patriarchēs Kallistos hōs ekklēsiastikos rhētōr”, pp. 118-119.

în fața atacurilor demonilor și a tuturor valurilor care se ridică împotriva noastră, trăgându-ne pe toți către cer. Fiind mai cinstită și mai înaltă decât toate puterile cerești și biruind întreaga fire omenească asupra căreia este încinsă cu toată puterea, măreția și vrednicia ei sunt cu neputință de cuprins în imne (§8). Nici măcar Apostolii Cuvântului răpiți de la marginile lumii de către dumnezeiescul Duh care au stat de față lângă „trupul cel primitor de Viață (*tō zōodochō sōmati*)" și au văzut lucruri mai presus de cuvânt nu au putut să o laude în imne după vrednicie, întrucât „mai ușor ar reuși cineva să numere stelele cerului și nisipurile mării decât ar putea să se apropie de lucruri așa de mari" (§9). Uimitorul tablou al adormirii Maicii Domnului reprezintă în viziunea calistiană o adevărată *icoană a zilei învierii de obște* (§10). Dar Maica lui Dumnezeu este și *Mama obștească a tuturor* celor care sunt părtași aceleași firi cu ea și, deși nici măcar dumnezeieștii Apostoli care au înțeles această minunată și măreață priveliște (*theama*) n-au putut să-i spună ceva după vrednicie, iar noi cei încă legați de materie nu putem să-i împletim laude potrivite și să-i achităm rugăciunile, totuși putem măcar cere ajutorul pe care ni-l oferă nouă tuturor cu bunăvoință ca o Stăpână de la care cu toții, care suntem cu luare aminte, simțim purtarea ei de grijă (§11-12). Multe, mari și uimitoare sunt însă și cele săvârșite de sfintele ei icoane, care dovedesc părtășia/comuniunea noastră la harul îmbelșugat și la lucrările/energiile abundente ale Ființei dumnezeiești care coboară către noi (§13). Ființa dumnezeiască este inaccesibilă și neîmpărtășită nouă, după cum spune însuși marele Vasile (§14), contrar ereziei mesalienilor, care susțin că Dumnezeu este simplu și Ființa dumnezeiească poate fi primită, înlăturând lucrarea dumnezeiească pe care o confundă cu Ființa Sa (§15-16), și a falsei dogmatizări a nobililor antipalamiți Varlaam și Akindynos, care pretind fie că Dumnezeu nu există deloc, fie că nu mai lucrează în niciun fel, rupându-se astfel de slava dumnezeiască (§17). Autorul reia ideea că Fecioara Maria este călăuzitoare către cer și deschizătoarea ușii raiului atât celor care încă săvârșesc făptuiri (*praxeis*), pe aceștia odihnindu-i în ținuturile Edenului, cât și celor care deja s-au unit cu Dumnezeu prin contemplare (*dia theōrias*), acestora dăruindu-le însuși cerul nu doar să urce, ci și să îl aibă deja ca pe o moștenire (§18).

Omilia se închide cu un scurt *epilog* care aduce aminte de multa purtare de grijă a Stăpânei noastre și Mamei lui Dumnezeu și îndeamnă pe „tot omul de orice neam și vârstă" să prăznuiască în bucuria sufletului plecarea și urcarea la ceruri a Născătoarei de Dumnezeu și să strige împreună cu puterile cerești „Binecuvântată fie slava ei" (§19). În *Rugăciunea finală*, Patriarhul Calist cere Maicii Domnului, în numele tuturor, ca la o Stăpână și patroană (*prostatis*) și izbăvitoare a firii noastre, să păzească moștenirea Fiului ei „aleasă, liberă de toată uneltirea și vătămarea văzuților și nevăzuților dușmani", să înceteze toate neînțelegerile/răzvrătirile dintre noi și să dăruiască „pace adâncă sufletelor și trupurilor noastre", făcându-L milostiv nouă tuturor pe Unul-Născut Fiul ei și Dumnezeu" (§20).

Așadar, minunata compoziție mariologică calistiană păstrează planul omiletic clasic al textelor celorlalți autori isihași din aceeași perioadă, însă se observă atât retorica encomiastică și erudiția teologică, cât și caracterul doctrinar și apologetic care relevă clar foarte strânsa relație dogmatică dintre *isihasm*, *teologia energiilor necreate* și *mariologie*. Astfel recuperată și receptată, omilia *la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu* a patriarhului Calist I se înscrie indiscutabil în curentul mai amplu de relansare a mariologiei bizantine de secol XIV, alături de uimitoarele scrieri theotokologice ale contemporanilor săi: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan III al Niceei și Filotei Kokkinos.

II
Preasfințitul Patriarh al Constantinopolului Calist I
Omilie la Adormirea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu[81]

Prolog

1. Mare și uimitor lucru, fraților, care trece dincolo de orice minte și de orice gândire a tuturor, nu doar a noastră, ci fără îndoială și a firii îngerilor înșiși, s-a înfăptuit astăzi. Căci cele care sunt săvârșite mai presus de fire chiar și pe aceștia înșiși, cred, îi amuțesc de uimire pe bună dreptate. Iar acest lucru este, iubiților, mergerea și înălțarea[82] la cer a Stăpânei noastre și Mamei lui Dumnezeu și mutarea și despărțirea[83] mai presus de fire către Cel născut mai presus de fire din ea. Într-adevăr, deși cea care biruie o dată pentru totdeauna hotarele firii a slujit firii, totuși, această mare taină de negrăit și de neînțeles pentru orice fire, cum ziceam, este săvârșită astăzi.

Păcatul protopărintelui — aducător de pedeapsă și dublă plecare

2. În ce ne privește pe noi, cel puțin, moartea ne-a fost adusă odinioară în chip necesar și folositor „ca răul să nu fie nemuritor”, potrivit lui Grigorie cel mare în teologie[84]. Căci, pe de o parte, o gustare [făcută] nu la timpul ei, cea a protopărintelui, păcat a născut, iar pe de altă parte, fiind el înfăptuit, ne-a adus nouă moarte, adică amara pedeapsă, și din această pricină, odată predați stricăciunii și morții, trăiam trudindu-ne în această viață de mare durere și plină de

---

[81] Traducere pentru prima dată într-o limbă modernă după ediția Sophronios Eustratiades, „Ho oikoumenikos patriarchēs Kallistos hōs ekklēsiastikos rhētōr”, *Ekklēsiastikos Pharos*, an IV, nr. VIII (1911), pp. 114-119. Mulțumesc în mod special domnului lect. univ. dr. Sferlea Gheorghe Ovidiu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Episcop Dr. Vasile Coman” din cadrul Universității din Oradea pentru amabilitatea și ajutorul oferit în traducerea, corectarea și stilizarea textului. Subtilurile introduse în traducere, precum și împărțirea în cele 20 de paragrafe aparțin traducătorului și ele au rolul de înlesni parcurgerea și înțelegerea textului omiletic.

[82] *Hē prodoos kai anabasis.*

[83] *Hē metastasis kai analysis.*

[84] Grigorie Teologul, *Cuvântarea 45 la Paște*, 8; *PG* 36, 633A.

suspin, în sudoarea feței mâncându-ne pâinea[85]; și, în timp ce pământul ne răsărea spini și pălămizi[86], plecarea[87] a devenit pentru noi, într-adevăr, una îndoită: pe de o parte, căderea din desfătarea raiului și din petrecerea nemuritoare spre această dureroasă și înclinând spre cele de jos[88] viață, iar pe de altă parte, eliberarea din cele de aici și plecarea desăvârșită a sufletului. Și, în timp ce prima ne aducea amara pedeapsă prin fapte, cea de doua ne oferea eliberarea prin nădejdi.

Noua Evă și restabilirea căii către cer

3. Dar acum a fugit orice durere, întristare și suspin. Și, pe de o parte, orice suferință este îndepărtată de la noi, iar pe de altă parte, o plăcere și o bucurie continuă este introdusă în locul ei, cea a Duhului Sfânt. Într-adevăr, această ramură veșnic verde[89] și neîntinată, cea de nestins și feciorelnică făclie, cea care a născut Lumina cea mai presus de cer, care s-a înălțat deasupra cerurilor împreună cu Cel Unul-Născut și Împărăteasa care șade de-a dreapta Acestuia, ne restabilește [calea] care ne duce pe noi la ceruri ușoară și lipsită de poctinire.

Fecioara Maria gustă moartea comună firii omenești

4. Dar — o, minune! — cea care a dezlegat osânda Evei se supune legii obștești a firii! Cea mai înaltă și mai cinstită decât heruvimii și decât serafimii pătimește cele ale muritorilor. Într-adevăr, chiar dacă acest izvor primitor de Viață[90] și preacurat era după trup și fiică a lui Adam, totuși săvârșirea ei este paradoxală și nașterea ei este de negrăit și totul, în general, în legătură cu ea este cu neputință de conceput. Însă, ori de câte ori văd iarăși cortul nefăcut de mână[91], norul cel mai presus de ceruri, pe cea care mai întâi a strălucit ca cei șapte stâlpi/ coloane[92] — vreau să spun prin harismele Duhului Sfânt —, iar mai apoi L-a purtat în chip de negrăit după ipostas chiar și pe Unul din Treime, deci, ori de câte ori o văd pe această prealuminoasă mireasă care a gustat moartea și izvorul nemuririi care a suportat cele ale muritorilor, strig cu dumnezeiescul Pavel, eu însumi fiind lovit de uimire: „o, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al cunoștinței lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât sunt de nepătrunse căile Lui!”[93].

---

[85] Cf. *Fc* 3, 19.

[86] Cf. *Fc* 3, 18.

[87] Cf. *Fc* 3, 23-24.

[88] Spre cele ale pământului.

[89] Cf. *Fc* 8,11.

[90] *Zōodochos.*

[91] *Tēn acheiropoiēton skēnēn.*

[92] Cf. *Pr* 9, 1.

[93] *Rm* 11, 33.

Moartea făcătoare de viață a Fiului și adormirea Mamei

5. O, cine ar putea măcar puțin să spună această mare taină! Cea care a fost rânduită mai înainte de întemeierea lumii, cea care a fost aleasă din neam împărătesc și de frunte, cea care din preacuratele ei sângiuri a împrumutat Preacuratul Trup Cuvântului Unului-Născut și Dumnezeu, conducătoarea corului luminii, izvorul nestricăciunii, se supune acum — o, minune! — somnului și morții și slujește, în același timp, firii și voinței dumnezeiști. Dar și Unul Născut Cuvântul ei — ar putea să spună cineva — S-a făcut „pârgă/începătură a celor ce au adormit”[94], zice [Scriptura]. Însă acolo, iubite, moartea i-a fost pregătită Mântuitorului ca necesară, fiindcă dovedea Economia lui pentru noi și, în același timp, alcătuirea Sa omenească. Întradevăr, dacă acest lucru nu ar fi fost gestionat cu înțelepciune de Acela, nu am fi fost dezlegați din lanțurile păcatului și nici de moartea însăși, nici nu am fi obținut nemuritoarea și fericita viață; nu ne-am fi bucurat iarăși de rai și de dulceața lui din care căzuserăm înainte. Dar acest sfeșnic ca de aur[95], chivotul lui Dumnezeu Cuvântul, năstrapa[96] care adăpostește Pâinea cerească[97], ținutul Celui ce nu poate fi încăput, tronul Împăratului, cum sau în virtutea cărui fel de necesitate, fraților, părăsind locul de pe pământ, al nostru, a plecat [de aici]? Dar cum până și Mama Celui neschimbabil și nestricăcios a răbdat să fie schimbată acum pur și simplu? De a cărei plecare îngerii au fost uimiți peste măsură și, neputând să privească strălucirile preadumnezeieascului ei suflet, în timp ce au lăsat pe seama lui Dumnezeu și Cuvântului Unul-Născut primirea și înălțarea ei[98], fiind loviți de uimire, cântau imnul acela foarte des cântat, strigând unul către altul, „Binecuvântată fie slava ei!”[99].

6. Iarăși, deci, era [propriu] extremei bunătăți și negrăitei Salei iubiri de oameni față de noi ca Mântuitorul să aleagă o moarte rușinoasă pentru a chema înapoi oaia care era răzlețită și rătăcită și să existe o contrapondere la căderea și neascultarea care ni s-a întâmplat nouă prin protopărintele Adam[100], după cum ascultarea Mântuitorului față de Tatăl s-a făcut până la moartea pe cruce[101]. Iar eu, unul, cred că [s-a făcut așa] și pentru că era nevoie să fie păcălit cu momeală șarpele cel inteligibil[102] căruia i s-a lăsat să aibă izbândă cu ceea ce păruse doar un trup[103], dar să se întâlnească cu dumnezeirea.

---

94 Cf. *1 Co* 15, 20.

95 Cf. *Iș* 25, 31-40.

96 Cf. *Iș* 16, 33.

97 Cf. *In* 6, 31.

98 *Tēs hypodochēs autēs kai tēs analēpseōs*.

99 Cf. *Iz* 3, 12.

100 Cf. *Fc* 3, 6.

101 Cf. *Flp* 2, 8.

102 *Ton noēton drakonta*.

103 Chiasm: „kai hyper tou deleasthēnai chrēnai, hō ge eutychein *oiēthenti* sarki, *theotēti* peripesein exegeneto”.

Necesitatea adormirii și mutării Mamei

7. Dar această supracerească poartă, pârga firii noastre, cum nu trebuia să fie cu firea noastră până la reînoirea obștească a tuturor împreună cu cei cu care era potrivit să iasă în întâmpinarea Unului-Născut Cuvântul venind din cer? Într-adevăr, în acest fel li s-au închis gurile și ateilor când aiureau că Domnul S-a făcut om în închipuire, dar nu S-a întrupat cu adevărat. Însă Mântuitorul obștesc al tuturor nu doar că agonizează și adoarme și suferă cu trupul și toate câte aparțin slăbiciunii noastre ca să dovedească alcătuirea Sa omenească, ci și primește sufletul preanevinovat și mai curat decât zidirea al Mamei Sale. Trebuia, într-adevăr, trebuia ca cea care însăși s-a împărtășit în chip negrăit de dumnezeire să fie primită înapoi în brațele Sale preaiubite, ale Stăpânului și Unului-Născut, să stea Împărăteasa de-a dreapta Lui, ca să privească frumusețea fericită și să fie solitoarea și izbăvitoarea pe lângă El a firii noastre.

Măreția și vrednicia Maicii Domnului de necuprins în imne

8. Și, într-adevăr, avându-și ochii ațintiți către Preaiubitul și Unul-Născut al său și având părtășie la dumnezeirea Lui, ne întinde mâna dreaptă și ne ridică din tulburarea și furtuna vieții acesteia și ne răpește din sălbatica și înfricoșătoarea adunare a demonilor. Este însă o temelie de nesfărâmat, un fel de turn, ba mai bine spus, un turn cu neputință de a fi zdruncinat, fiindcă, pe de o parte, respinge toate valurile care se ridică împotriva noastră, iar pe de altă parte ne aduce pe noi la un liman bun, adică cerul. În temeiul acestor lucruri, ce s-ar cădea să gândim sau ce am putea reuși să spunem cântând imne acum? Fără îndoială, decât că Mama lui Dumnezeu a biruit în cea mai înaltă măsură întreaga fire și a fost încinsă cu toată puterea asupra noastră și niciun Serafim, niciun Heruvim, nici vreo altă fire a îngerilor nu ar putea ajunge la vrednicia ei cântând imne. Fiindcă dacă ar spune cineva și numai următorul lucru, anume că este în fapt și în numire Maica lui Dumnezeu, poate că ar zice ceva vrednic de ea; iar lucru mai însemnat decât acesta nu poate cineva nici să descopere, nici să spună.

... nici măcar de către apostolii răpiți de dumnezeiescul Duh

9. Acesta este cu adevărat numele cel nou și uimitor în fața căruia tot genunchiul se pleacă, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt, căruia toată limba ar vrea să îi cânte laude, dar, după vrednicie, nici măcar pe aproape nu ar reuși. Și, prin urmare, așa cum este pentru univers caracterul de nespus al acestei preacurate Mame, tot așa, de bună seamă, este și caracterul inpreximabil al acestei plecări. Iar dovadă sunt ucenicii și inițiații Cuvântului și văzătorii cerurilor, cei care au fost răpiți de dumnezeiescul Duh de prin tot locul de pe pământ și care au stat de față lângă trupul cel primitor de Viață[104], apoi care

[104] *Tō zōodochō sōmati.*

au fost schimbați cu o schimbare mai puternică decât toate: toți au văzut lucruri minunate și fericite. Dar să o cânte după cum era vrednică nici măcar astfel nu au putut să o cânte; ar fi trebuit, într-adevăr, ca ei, de vreme ce cutezau lucruri mai presus de fire și depășiseră toată simțirea, ba mai mult, chiar firea însăși, și fuseseră înălțați de-a dreapta Celui Preaînalt, ar fi trebuit să se apropie atât de mult de cele cântate și să le poată observa pe cât de mult le era accesibilă acea mare priveliște. Însă când cineva se folosește de simțire ca de o călăuză în astfel de lucruri se întâmplă următorul lucru: încearcă ceea ce este cu neputință. Căci mai ușor ar reuși cineva să numere stelele cerului și nisipurile mării decât ar putea să se apropie de lucruri așa de mari.

Adormirea Maicii Domnului — icoană a învierii de obște

10. Și, prin urmare, cine ar putea, chiar și în parte, să spună fie răpirea prin văzduh a dumnezeieștilor ierarhi în timp ce înconjurau cu frică trupul acela de Viață începător[105], fie strălucirea făcătoare de frumos[106] a imnelor tearhice. Eu, unul, zic că ziua aceea se aseamănă zilei celei de obște a învierii oamenilor în care, pe de o parte, fiecare fiind răspândiți unii într-o parte, alții în altă parte, apoi fiind adunați laolaltă într-un singur loc de către Duhul înnoitor[107], tot ce este de prisos va fi îndepărtat, fiecare dintre aceștia în tăcere își vor vedea unii altora corecțiile faptelor trăite în timp ce își vor primi imediat [răsplata].

Maica lui Dumnezeu și Mama obștească a tuturor

11. Dar vouă, vestiților preadumnezeiești apostoli, după ce ați înțeles priveliștea aceea măreață, vouă vi se cădea, poate, să puteți a spune ceva după vrednicie, întrucât ați fost mișcați, cum ziceam, de către un dumnezeiesc Duh, însă eu, unul, de vreme ce sunt încă întors spre materie și n-am putut încă să mă ridic din deșertăciunea celor prezente, ce aș putea spune, fie și în parte, despre Mama Dumnezeului meu? Sau cum aș putea să împletesc lauda pentru ea? Cu cel fel de cununi aș putea să încununez cununa care se află în jurul Celui nefăcut de mână omenească? Dar cum i-aș putea achita rugăciunile pur și simplu? Ci, pe bună dreptate arată-le grija ta, Maică a lui Dumnezeu, și întinde mâna și celor care se află părtași aceleiași firi cu tine. Și, dacă îmi îmi este legiut să spun aceasta, ca Maică obștească a tuturor, primește-ne pe noi cu bunăvoință, măcar că ne bâlbâim[108]! Într-adevăr, vezi cum, întrucât ardem cu duhul și ne ținem deplin cu toții de dreapta ta, fiiidcă ocupăm acest minunat și înalt cât cerul sanctuar, cel care poartă numele Înțelepciunii Cuvântului tău și Dumnezeu, și de vreme ce aproape ne revărsăm sufletele asupra ta, am merita pe bună dreptate să căpătăm ajutor de la tine, Stăpână.

105 *To zōarchikon sōma*.

106 *Kallopoion*.

107 *Tou kainopoiou pneumatos*.

108 *Psellizontas*.

12. Deci, o, Maică a lui Dumnezeu, oferă cu bunăvoință nouă tuturor darurile în plus după vrednicie, unora ca unor fii, altora fie ca unor robi, fie ca unor simbriași[109]. Într-adevăr, chiar dacă trupul tău primitor de Dumnezeu[110] este dintre noi, totuși — știu bine — n-ai părăsit purtarea de grijă neobosită pentru noi. Ci precum luna primindu-și lumina din lumina soarelui risipește caracterul înfricoșător și sălbatic al nopții, tot așa și tu însăți, fiind părtașă la dumnezeirea Cuvântului tău Unul-Născut, îmblânzești și contenești pentru noi caracterul teribil și neîmblânzit al acestei întunecate și amare vieți. De aceea, dacă cineva ar înfățișa-o pe ea nu doar ca pe o lună sau ca pe un soare, ci și ca pe un nor supraceresc aducător de ploaie, nu va greși defel. Dar acela nu ajunge peste tot pământul, ci își arată folosul său într-o anumită parte, în vreme ce prin purtarea ei de grijă atotputernică sunt conduse toate, atât cele de pe pământ, cât și ale noastre și, bineînțeles, cele mai presus de cerul însuși. Prin urmare, nu este nimeni dintre cei ce sunt cu luare aminte la ea care să nu fi simțit limpede purtarea de grijă care vine de acolo.

Lucrări/energii ale Ființei dumnezeiești coborâte către noi prin sfintele ei icoane

13. Căci, iarăși, și cele ce se fac de către dumnezeieștile ei icoane și cele dintre acestea de care noi ne bucurăm în toată vremea, cine ar putea măcar să le înțeleagă, ca să nu mai zicem să le numere? Într-atât sunt de multe ca mulțime și într-atât sunt de mari ca mărime. Și acestea ne sunt prezente nu pentru că suntem părtași ai înseși dumnezeieștii firi[111] sau ai firii Cuvântului Unului-Născut, ci mai degrabă ai harului care se împărtășește fără pizmă și ai lucrării/energiei abundente, căci acesta este și cel ce a fost pus să se împartă și să se dăruiască prin toate icoanele.

Ființa dumnezeiască este inaccesibilă și neîmpărtășită

14. Într-adevăr, Ființa dumnezeiască — cum spune marele Vasile — așa cum rămâne inaccesibilă, tot așa rămâne, fără îndoială, și neîmpărtășită. Lucrările ei însă coboară la noi[112]. Așadar, acestea nu aparțin Ființei dumnezeiești, ci lucrării iubitoare, și la aceasta putem noi participa. Căci spune undeva dumnezeiescul Iov[113] în timp ce filosofează: nimeni nu poate sta în picioare în fața Ființei dumnezeiești în realitatea Sa sau, altminteri, nimeni nu i-ar putea împiedica pe cei care i s-au făcut părtași să spună că sunt neschimbători și afară de orice păcat, asemeni lui Hristos.

---

109 *Tois misthōtois*.

110 *To theodochon sou sōma*.

111 Cf. *2 Ptr* 1,4.

112 Cf. Vasile cel Mare, *Epistola* 234, I; *PG* 32, 869AB.

113 Cf. *Iov* 4, 17.

... contrar mesalienilor

15. Dar o fire omenească nici n-ar putea aceasta, în ciuda ticăloșiei mesalienilor când socotesc că Ființa dumnezeiască poate fi primită deslușit atunci când lucrează chiar cele care sunt lucrate în ei înșiși, zic ei, de către ea. Dar Dumnezeu este simplu, zic ei, și niciodată, în niciun fel, n-ar putea admite o lucrare diferită [de Ființa Sa]. Or, același argument simplu va distruge și atributul simplității dumnezeiești. Căci urmându-i logica, trebuie ca Dumnezeu să nu-l aibă nici măcar pe acela, dacă e adevărat că El este simplu și altul decât simplitatea propriei Ființe. Însă, nu doar că există simplitate în Dumnezeu mai mult ca orice, dar nici „simplitatea nu este firea Lui”, zice dumnezeiescul Grigorie Teologul[114]. Aceeași afirmație s-ar putea face și despre cel care lucrează în raport cu lucrarea sa; și, desigur, și despre cel care cuvântează în raport cu cuvântul său, căci primii termeni țin de categoria celui care mișcă, iar ultimii de categoria mișcării, dacă nu suntem beți, desigur, zice iarăși același[115].

16. Mă mir însă cum cei care, sub pretextul [că luptă împotriva introducerii] diferenței [în Dumnezeu], înlătură lucrarea dumnezeiască și nu își dau seama că nu-i mai lasă lui Dumnezeu nimic. Într-adevăr, ce ar mai fi un Dumnezeu a Cărui lucrare nu poate fi sesizată? Ba, mai bine zis, nici măcar Ființă, în ciuda acelorași. Iar în privința unui lucru care nu există, nici nu este, nici nu poate fi nici vreo afirmație a lui, nici vreo negație, zice Sfântul Dionisie[116].

... și a falsei dogmatizării a lui Varlaam și Akindynos

17. Acestea ni le dogmatizează nobilii Varlaam și Achindin, care, de bună seamă, introduc una din două [absurdități]: fie că Dumnezeu nu există absolut deloc, fie că nu mai lucrează în niciun fel. Mai bine zis, pe acestea amândouă le introduc fără îndoială. Dar aceștia, pretinzând că sunt înțelepți, au ajuns nebuni și s-au rupt de slava lui Dumnezeu atât pe ei înșiși, cât și pe cei care ascultă de ei. Noi însă să ne continuăm cuvintele despre Maica lui Dumnezeu...

Fecioara Maria — călăuzitoarea către cer și deschizătoarea ușii raiului

18. Într-adevăr, nefiind atât de multe și atât de mari cele pe care le-am spus mai înainte, cel puțin în prezent, noi ne bucurăm de bunătăți prin ea, însă, bineînțeles, ea ne-a deschis nouă și ușa raiului, deși fusese închisă cu străşnicie și fără putința de a se intra [prin ea] mai înainte. Căci ea ne-a arătat o cale ușoară spre ceruri și ne-a descoperit lămurit scara bine văzută odinioară de către Israel, nici nesocotind aspectul ei făptuitor[117] și, în același timp, legiuind aspectul ei

[114] Grigorie Teologul, *Cuvântarea 38 la Teofanie*, 7; *PG* 36, 317D-320A.

[115] Cf. Grigorie Teologul*, Cuvântarea 29. Al treilea discurs teologic. Despre Fiul*, 6; *PG* 36, 81B.

[116] Cf. Dionisie Areopagitul, *Despre teologia mistică* V; *PG* 3, 1048AB.

[117] *To praktikon*.

contemplativ[118] după cum se cuvenea: fiindcă, pe de o parte, pe cei care încă săvârșesc făptuiri[119] și care nu au ajuns la înălțimea contemplării, după cum zice cuvântul, îi odihnește în ținuturile Edenului, iar pe de altă parte, pe cei care au filozofat deja în chip desăvârșit și s-au unit cu Dumnezeu prin contemplare[120], le dăruiește însuși cerul atât să urce, cât și să îl aibă deja ca și cum ar fi o moștenire.

Epilog

19. Vedeți cât de mare este pronia și cât este de însemnată grija Stăpânei noastre și Mamei lui Dumnezeu? Dar să alergăm, iubiților, cu toată sfiala și toată teama și toată osârdia și să cădem înaintea Născătoarei de Dumnezeu. Tot omul de orice neam și vârstă să prăznuim astăzi în bucuria sufletului: fiindcă nu tânguim plecarea Maicii lui Dumnezeu, ci ne bucurăm de urcarea acesteia la ceruri. Să zicem, „Ridicați căpetenii porțile noastre și lăsați-vă ridicate porțile veșnice și va intra Împărăteasa întregii firii create!”[121]. „Binecuvântată fie slava ei!”[122], să strigăm cu puterile cerești, fiindcă ni s-a făcut parte de la acelea însele: „Aceasta este odihna noastră în veacul veacului!”[123], „aceasta este poarta Domnului!”[124], să intrăm prin ea! Să contemplăm sfintele sfintelor prin ea, să Îl vedem acolo pe Cuvântul veșnic!

Rugăciune finală

20. Dar, o, Stăpână și patroana/protegiuitoarea[125] și izbăvitoarea firii noastre, moștenirea Unului-Născut al tău și Dumnezeu Cuvântul păzește-o aleasă, liberă de toată uneltirea și vătămarea văzuților și nevăzuților dușmani, înălțând mâna ta puternică asupra noastră a tuturor care nădăjduim spre tine! Trofee și biruințe împotriva barbarilor de alt neam și a vrăjmașilor care fac război împotriva noastră dăruiește împăraților noștri binecinstitori și foarte credincioși! Supune-i pe toți sub picioarele lor! Neînțelegerile dintre noi fă-le să înceteze cu solirile tale! Ca izvor al milei și al păcii, dăruiește-ne pace adâncă sufletelor și trupurilor noastre! Și, răsărind milă și adevăr, fă să picure mila ta peste moștenirea ta, făcându-ni-L milostiv nouă pe Unul-Născut Fiul tău și Dumnezeu, căci Lui I se cuvinte slava împreună cu Cel fără de început Părinte și cu Preasfântul și de Viață făcătorul Său Duh, în vecii vecilor. Amin.

---

[118] *To theōrētikon.*

[119] *Praxeis*.

[120] *Dia theōrias.*

[121] Cf. *Ps* 23, 7.

[122] Cf. *Iz* 3, 12.

[123] Cf. *Ps* 131, 14.

[124] Cf. *Ps* 117, 20.

[125] *Prostatis*.

Ὑπογραφή τοῦ ἁγίου Καλλίστου Α΄, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, στόν Συνοδικό Τόμο τοῦ 1351.

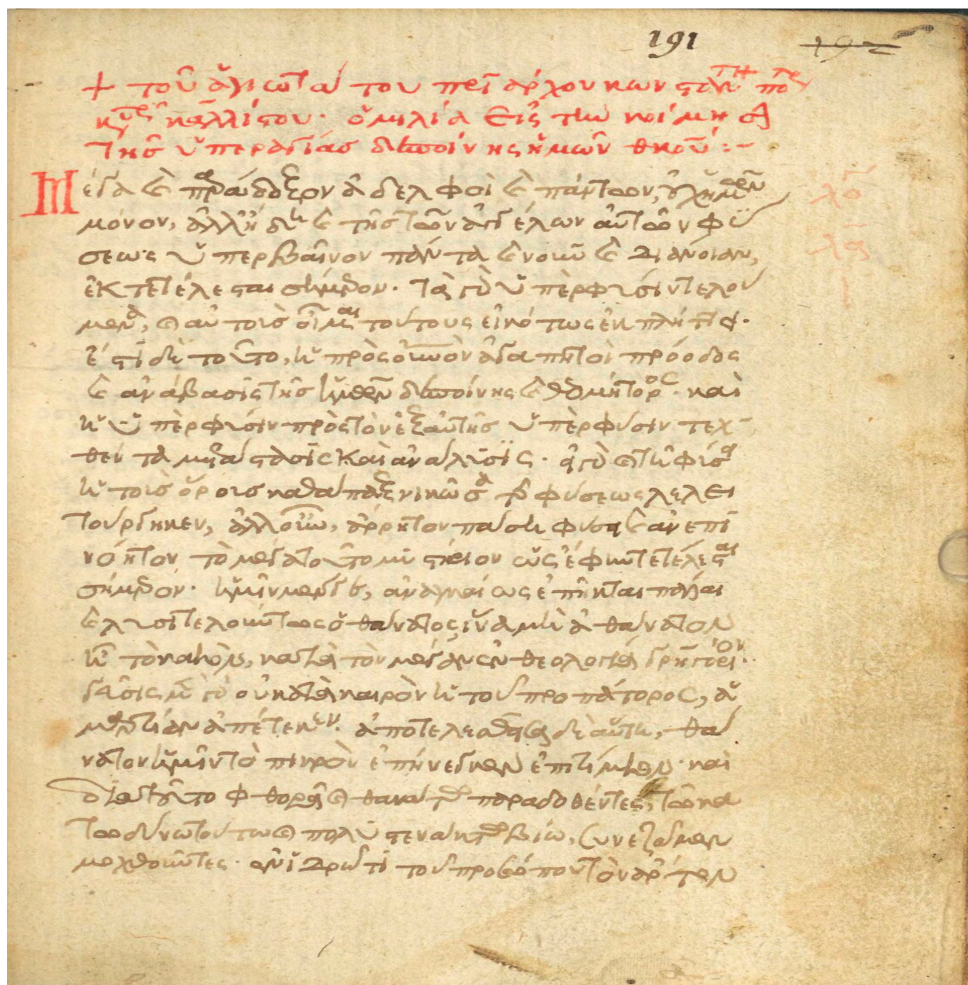

Anexa 1. Împăratul Ioan VI Cantacuzino prezidând Sinodul isihast din Constantinopol (1351): în dreapta împăratului, Patriarhul Calist I, în stânga, Filotei Kokkinos, mitropolitul Heracleei, iar în dreapta patriarhului, mitropolitul Grigorie Palama (foto centru)[126]. De asemenea, chipul apropiat (foto stânga)[127] și semnătura patriarhului Calist I de la sfârșitul Tomosului sinodal (foto dreapta)[128]

[126] Sursa: https://fr.wikipedia.org/wiki/Trait%C3%A9s_th%C3%A9ologiques_de_Jean_VI_ Cantacuz%C3%A8ne#/media/Fichier:John_VI_Kantakouzenos.jpg, accesat la 05.2.2024). Miniatură executată pe folia *5v*, 33,5x24 cm, a manuscrisului *Parisinus graecus 1242* (1370-1375), pictată pe hârtie pergaminată din Biblioteca Națională a Franței. A se vedea Ivan Drpić, „Art, hesychasm, and visual exegesis: Parisinus graecus 1242 revisited", *DOP* LXII (2008), pp. 217-247, la p. 221, n. 31; Petre Guran, „Jean VI Cantacuzène, l'hésychasme et l'empire. Les miniatures du codex Parisinus graecus 1242", în *idem*, și Bernard Flusin, *L'empereur hagiographe: culte des saints et monarchie byzantine et post-byzantine*, Colegiul Noua Europă, București, 2001, pp. 73-121.

[127] Sursa: https://www.johnsanidopoulos.com/2017/06/saint-kallistos-i-patriarch-of.html (accesat la 5.2.2024)

[128] *Ibidem*.

Anexa 2. Folia *191r* din ms. *Vindobonensis theol. gr. 279* (sec. XIV). Începutul *Omiliei la Adormirea Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu* a patriarhului isihast Calist I. © Österreichische Nationalbibliothek[129]

[129] Sursa: https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_8825768&order=1&view=SINGLE, data accesării 13.02.2024.